

MIT KEZDNETNEK A BANKOK AZ ÁRNYÉKBANKOKKAL?

Seregdi László

A válság tanulságaként Európa újraértékeli az – egyre erősödő – árnyékbankszektor szerepét. Baj esetén ezek fertőzésveszélyt jelenthetnek a hagyományos, ám gyakorta velük tulajdonosi átfedésben lévő hitelintézetekre is. Márpedig az árnyékbankok ma még mindig kevésbé átláthatók és szabályozottak, mint a bankok, s likviditási kockázatuk is jelentős. Az Európai Bankhatóság nemrég fogadta el a hitelintézeteknek az árnyékbankokkal szembeni kitettségeinek korlátozására vonatkozó ajánlását, amelyet az MNB a közeljövőben saját ajánlással ültet majd át a hazai bankpiacra.

JEL-kódok: G21, G24, G28

Kulcsszavak: árnyékbankok, EBA, kockázatkezelés

Egyes tanulmányok szerint a bankrendszer tőkeáttétel-leépítési (deleverage) folyamataival párhuzamosan nőtt meg az árnyékbankok szerepe a magánszektor finanszírozásában. A válság tapasztalatai alapján az utóbbiakkal kapcsolatos problémák elsősorban amiatt jelentkeztek, mert ezek döntően rövid távú források révén tevékenykednek, s működésük nem kellően átlátható (*Pozsár–Adrian–Ashcraft–Boesky, 2012*). Szerepük a pénzügyi rendszerben azonban mégsem feltétlenül negatív, hiszen – például a megfelelő likviditás vagy alternatív befektetési lehetőségek biztosítása révén – számos pozitív eleme is van tevékenységüknek (*Schwartz, 2012*).

Nehezíti viszont az árnyékbankokkal kapcsolatos kockázatkezelést, hogy azok nem mindegyike minősül felügyelt szervezetnek, vagy nem egyértelmű, hogy mely felügyelet hatáskörébe tartoznak. A pénzügyi vállalkozások például – amelyeket az árnyékbankok körébe sorolnak – egyes EU-tagállamokban (Magyarországon is) felügyelt szervezetek, szabályozásuk – mivel betétet nem gyűjtenek – jóval egyszerűbb, mint a hitelintézeteké, azonban míg a két intézménytípus felügyelése Magyarországon egyenszilárdságú, ez más uniós tagállamra nem mondható el.

A bankokat és árnyékbankokat elsősorban az különbözteti meg egymástól, hogy míg előbbiekre nagyon részletes üzleti megbízhatósági (prudenciális) követelmények vonatkoznak, addig utóbbiak tevékenységének szabályozása – mivel betétet nem gyűjtenek – jóval egyszerűbb. Ez egyrészt versenyelőnyt jelent számukra, másrészt növeli a rendszerkockázatukat és a pénzügyi stabilitásra gyakorolt, esetleges negatív hatásukat.

AZ ÁRNYÉKBANKOK AZONOSÍTÁSA A PÉNZÜGYI VÁLSÁG NYOMÁN

A globális pénzügyi válság okainak feltárása és a következtetések levonása során került előtérbe az árnyékbanki (shadow banking) tevékenységet végző szervezetek szerepe. A kutatások feltárták, hogy ezek jelentősen hozzájárultak a válság hatásainak felerősítéséhez. A Financial Stability Board (FSB) 2010-től foglalkozik a bankrendszer árnyékbanki kitétségének a kezelésével, a pénzügyi alapok szerepével a rendszerszintű kockázatokban, valamint az árnyékbankok további szabályozásával. Az Európai Bizottság a nemzetközi fejlemények alapján 2012-ben egy Zöld Könyvet adott ki, amelyben felvázolta a jövőbeni szabályozás lehetséges kereteit. 2014 áprilisában pedig a Bázeli Bizottság is – felülvizsgálva a nagykockázat-vállalással kapcsolatos ajánlásait – kitért az árnyékbankokkal szembeni banki kitétségekre is. Utóbbi ajánlása szerint a bankoknak a befektetési alapokba vagy értékpapírosított eszközökbe történő befektetéseikkor mindenkor azonosítaniuk kell, hogy az e kockázati kitétségeikből közvetetten milyen más szervezetekkel szemben keletkeznek kitétségeik.

Az árnyékbank fogalma csak fokozatosan alakult ki, s ma egyrészt intézményi, másrészt tevékenységi oldalról határozza meg a szektorba tartozó szervezeteket. Azok tartoznak ide, akik a bankokéhoz hasonló – lejáratú transzformációt, likviditási transzformációt, tőkeáttételt vagy hitelkockázatok átruházását megvalósító – pénzügyi közvetítői tevékenységet végeznek. Tevékenységüket tekintve ide sorolják az értékpapírosítást, valamint az értékpapír-finanszírozást.

HATÉKONY UNIÓS VÁLASZOK KELLENEK

Az árnyékbankok tevékenységét az unión belül már eddig is több jogszabály tartalmazta, az értékpapírosításhoz kapcsolódó előírásokat a hitelintézetek és befektetési vállalkozások tőkekövetelmény-szabályozását tartalmazó irányelve (CRD) és rendelete (CRR), ezek végrehajtási rendeletei, illetve az Európai Bizottságnak az értékpapír-finanszírozási tevékenységek átláthatóságára vonatkozó rendelete szabályozza. Folyamatban van a pénzügyi alapok szabályozásának véglegesítése is. Kiemelten fontos, hogy a további szabályozás ne csak azzal válaszoljon a globális pénzügyi válságra, hogy kizárólag a már korábban is részletesen szabályozott bankok, befektetési vállalkozások, biztosítók előírásait szigorítja tovább. Az ilyen szabályozás miatti költségnövekedés csak még nagyobb lehetőséget biztosítana az árnyékbankok térnyeréséhez.

Az árnyékbankok szabályozási tervei meglehetősen összetettek és szerteágazók. Mikroprudenciális felüyeleti szempontból azonban kiemelt jelentőségű, hogy a

hitelintézetek milyen módon kapcsolódnak az árnyékbanki szektorhoz, s milyen veszélyei vannak annak, hogy az árnyékbankoknál keletkezett kockázatok áttérjednek a bankszektorra is. Az előbbiekkal szembeni kitétségek korlátozása azért is szükséges, mert az eltérő szabályrendszer miatt a bankok ezeket arra is felhasználhatják, hogy – a velük kötött megállapodásokkal – kikerülhessék a szigorú banki szabályrendszert.

A CRR hatalmazta fel az Európai Bankhatóságot (EBA), hogy ajánlást tegyen közzé a bankok árnyékbankokkal szembeni kitétségeinek korlátozására. Az EBA-nak mérlegelnie kellett, hogy a szigorúbb határértékek bevezetése jelentősen károsítaná-e az uniós bankok kockázati profilját, vagy nem hatna-e negatívan a reálgazdaságnak történő hitelnyújtásra vagy a pénzügyi piacok stabilitására és megfelelő működésére. Az EBA ajánlása kiadása előtt – 22 uniós tagállam 184 bankjának részvételével – felmérte, s 2015 decemberében közzétette, hogy mekkora a hitelintézetek árnyékbankokkal szembeni kitétsége (EBA, 2015a). Eszerint a kitétség Nagy-Britanniában és Németországban a legnagyobb, de jelentős Máltán, Luxemburgban és Franciaországban is.

Az ajánlás – amely csak azokra az árnyékbanki kitétségekre vonatkozik, amelyek értéke eléri a bank figyelembe vehető tőkéjének 0,25 százalékát – egyértelműen rögzíti az árnyékbankokhoz tartozó szervezetek körét, s azon (a hitelintézeteknél megszokott) tevékenységeket is, amelyek végzése révén egy intézmény az árnyékbankokhoz sorolandó (EBA, 2015b). Ezek a betét- és más visszafizetendő pénzeszközök gyűjtése, hitel- és lízingszolgáltatás, garanciavállalás vagy értékpapír kibocsátásban való közreműködés.

Az ajánlás ugyanakkor számos vállalatípust kizár az árnyékbanki szektorból. Nem tartoznak ide többek közt az EU-ban (vagy azzal azonos szabályozású, harmadik országban) a bankcsoportokhoz kötődő, összevont alapú felügyelés alá tartozó pénzügyi intézmények, más hitelintézetek és befektetési vállalkozások, a biztosítók és viszontbiztosítók, a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatók, az európai irányelveknek megfelelően létrehozott (UCITS) alapok, a hosszú távú európai befektetési alapok, a minősített szociális vállalkozási alapok és kockázati tőke-alapok, a központi szerződő felek, az elektronikuspénz-kibocsátók, valamint a pénzforgalmi intézmények. Ezen vállalatípusok azért képezhetnek kivételt, mert az EU a rájuk érvényes szabályrendszert megfelelő erősségűnek értékelte.

A 2 évnél rövidebb lejáratú pénzügyi eszközökbe fektető, valamint a pénzügyi rátáknak megfelelő hozamot vagy a befektetés értékének megőrzését kínáló alapok (pénzügyi alapok) azonban nem tartoznak a kizárt vállalkozások közé. Vagyis rájuk nézve alkalmazandók az ajánlásban foglalt, kitétségi korlátozások.

KOCKÁZATOK ÉS MELLÉKHATÁSOK

Az EBA az árnyékbankok kapcsán több veszélyt is megállapít. Esetükben a bankokhoz képest egyrészt nagyobb a likviditási kockázat, mert rövid forrásokból gazdálkodnak, a magas tőkeáttétel miatt nagyon sérülékenyek a piaci volatilitásra, ráadásul nincsenek olyan likviditási előírásaik, amelyek szavatolják ellenállóképességüket. Mivel az árnyékbankok – akár tulajdonosi átfedés vagy a nekik nyújtott hitelek révén – szoros kapcsolatban állnak a hitelintézetekkel, problémáik gyorsan megfertőzhetik a bankszektort. Túlzott tőkeáttételük még jobban felerősíti a lejáratú eltérésekből és a likviditási problémákból származó veszélyeket, és ezzel rontja a pénzügyi stabilitást. Végül tevékenységük nehezen áttekinthető. Ez önmagában is probléma, de válsághelyzetben a piaci szereplők inkább a biztonságos, transzparens befektetéseket részesítik előnyben, így az árnyékbankokba fektetett pénzeket gyors kiáramlás fenyegeti.

Az EBA ajánlásának első felügyeleti elvárása, hogy a bankok hatékony folyamatokat és ellenőrzési mechanizmusokat alkalmazzanak. Ennek keretében képesnek kell lenniük arra, hogy azonosítsák az árnyékbankokkal szembeni egyedi kitétségeiket. Létre kell hozniuk az e kockázatok azonosítására, kezelésére, ellenőrzésére és mérséklésére szolgáló, belső keretrendszerüket. Az azonosított kockázatokat figyelembe kell venniük a tőkemegfelelésük belső értékelési eljárása (ICAAP) és tőkéjük tervezése során. Meg kell határozniuk saját, árnyékbankokkal szembeni kitétségekre vonatkozó kockázattűrési/kockázatvállalási hajlandóságukat. Fel kell tárniuk, hogy mennyire kapcsolódik össze a saját intézményük az árnyékbankokkal. Ki kell dolgozniuk a vezető testület felé irányuló jelentési folyamatokat, valamint a limitek túllépése esetén alkalmazandó cselekvési terveket.

Természetes uniós bankhatósági elvárás az is, hogy a bankok vezető testületei megfelelően kontrollálják e kockázatokat. A vezető testületnek kell jóváhagynia és ellenőriznie a vállalható kockázatokat és az azokhoz kötődő limiteket (s azok meghatározásának dokumentálását), a kockázatkezelési folyamatot, a kockázatmérséklési technikákat. Rendszeresen át kell tekinteniük az árnyékbankokkal szembeni kitétségek mértékét, s azoknak az összes kitétséghöz viszonyított arányát.

Az EBA előírta az árnyékbankokkal szembeni kitétségekre vonatkozó egyedi és összesített limitek meghatározását is a bankok számára. Az ajánlás által e célra ajánlott „elsődleges módszernél” nincs egyértelmű elvárás a limitek konkrét mértékére, csak azt írja elő a bankoknak, hogy maguk határozzák meg az árnyékbankokkal szembeni egyedi és összesített limiteket. Utóbbinál figyelembe kell venni a bank saját üzleti modelljét, az árnyékbankokkal szembeni kitétségeknek az összes kitétséghöz viszonyított arányát s az összekapcsoltság mértékét. Az egyedi limiteket többek között az adott árnyékbank szabályozottsága, pénzügyi

helyzete, eszközállományának minősége és pénzügyi sérülékenysége alapján kell meghatározni.

Az EBA által ajánlott „tartalékmódszer” azon bankoknak kell alkalmazniuk, amelyek nem képesek a kockázatkezelési és ellenőrzési folyamatokat és limit-rendszereket kialakítani. A tartalékmódszer lényege, hogy a bank az árnyék-bankokkal szembeni valamennyi kitétséget összesíti, és azt a CRR szerinti nagykockázat-vállalási korlátnak megfelelően kezeli. Vagyis az adott bank összes, árnyékbankokkal szembeni kitétsége nem haladhatja meg a figyelembe vehető tőkéjének a 25 százalékát. Ha egy bank bizonyos árnyékbankok kapcsán végre tudja hajtani az elvárt kockázatkezelést és ellenőrzéseket, akkor az összesített 25 százalékos korlátot csak együttesen azon árnyékbanki kitétségeire kell alkalmaznia, amelyeknél nem tudott megfelelő információt gyűjteni.

OSZLIK AZ ÁRNYÉK A MAGYAR BANKOK KÖRÉBEN IS

Az EBA ajánlását 2017. január 1-jétől kell alkalmazni. Mivel a téma itthon is jelentős, célszerű, hogy a Magyar Nemzeti Bank (MNB) is ajánlásban ültesse át az uniós követelményrendszert a hazai piaci szereplők számára, mégpedig – hogy az itthoni bankoknak több idejük maradjon a felkészülésre – minél előbb. Az EBA-ajánlás átvételével a jegybank a figyelmet is felhívja a kockázattípus jelentőségére. Megfelelő szakmai egyeztetést követően akár további felügyeleti lépések is javasolhatóak a rizikó mérséklésére.

A legjobb példa a hazai hitelintézetek árnyékbankokkal szembeni kockázataira az egyes hitel- vagy lízingtevékenységet folytató, de bankcsoporthoz nem tartozó pénzügyi vállalkozásokkal szembeni kitétség, amire az ajánlás kiadását követően a hazai hitelintézeteknek is nagyobb figyelmet kell majd fordítaniuk. Ha az ilyen pénzügyi vállalkozások portfóliójának minősége romlik, netán szándékos károkozás történik, akkor a finanszírozó hitelintézetnek is jelentős vesztesége keletkezne, amire korábban is volt példa.

HIVATKOZÁSOK

- CRD (2013): A hitelintézetek és befektetési vállalkozások prudenciális felügyeletéről, a 2002/87/EK irányelv módosításáról, a 2006/48/EK és a 2006/49/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2013. június 26-i 2013/36/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- CRR (2013): A hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről és a 648/2012/EU rendelet módosításáról szóló 2013. június 26-i 575/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet.
- EBA (2015a): Report on Institutions' Exposures to Shadow Banking Entities. 2015 Data Collection, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/950548/Report+on+institutions+exposures+to+shadow+banking+entities.pdf/9cec3aa1-9205-4b97-8ec1-fof26bf991b4> (letöltve: 2016. 06. 21.).
- EBA (2015b): Guidelines on Limits on exposures to shadow banking entities which carry out banking activities outside a regulated framework under Article 395(2) of Regulation (EU) No 575/2013, EBA/GL/2015/20, 14 December 2015, <https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1310259/EBA-GL-2015-20+GL+on+Limits+to+Exposures+to+Shadow+Banking+Entities.pdf/f7e7ce6b-7075-44b5-9547-5534c8c39a37> (letöltve: 2016. 06. 21.).
- POZSÁR, Z. – ADRIAN, T. – ASHCRAFT, A. – BOESKY, H. (2012): Shadow Banking. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, No. 458, July 2010, revised February 2012, p. 38.
- SCHWARCZ, S. L. (2012): Regulating Shadow Banking – Inaugural Address for the Inaugural Symposium of the Review. *Review of Banking and Financial Law*, Vol. 31.